

PRAKTIČNA TEOLOGIJA

Romano Guardini
ŠUTNJA

85

Služba Božja 1 | 08.

Čovjekov se život odvija između šutnje i govora; između tišine i riječi – to su polovi koji su povezani s onima o kojima smo razmišljali u meditaciji o sabranosti.

Kaže se doduše da je riječ “duhovna”, ali nije tako; ona je ljudska. U njoj ona cjelina od materijalnog i duhovnog, koja se zove “čovjek”, postiže svoju najveću profinjenost. U zvuku koji proizvodi dah vibracijama iz grla i prsiju onaj koji govori izražava što iznutra misli. On to najprije ima u sebi, misli o tom, osjeća to. Ali to je sakriveno. Onda on to daje u zvukom i šumom oblikovanu sliku i time to postaje dostupno slušatelju. On razumije što sugovornik misli, može odgovoriti, pa se razvija razgovor. To je divno, velika tajna. Tko bi to shvatio, shvatio bi čovjeka.

A ne dajmo se smesti naturalističkim glupostima koje žele izvesti riječ iz životinjskog glasanja. To glasanje može još neposredno izraziti strah ili bol ili mamljenje ili koješta: po svemu tome ono još nije riječ. Ona nastaje tek onda kada zvučna slika dostavlja smisao, istinu koja je prethodno bila u misli. Za to je sposoban samo čovjek, jer je samo u njemu osobni duh. Ako se čini da to može učiniti neka životinja koja živi s čovjekom, onda to zavarava. Što od životinje čujemo nije neka obavijest nego – često veoma kompliciran – “izraz”. U te titraje glasa samo čovjek može položiti istinu života, znanosti, pobožnosti.

Riječ je jedan osnovni oblik ljudskoga života; drugi je šutnja, a ona je jednako tako velika tajna. Šutnja ne znači samo da se ne izreče nijedna riječ i ne očituje nikakav zvuk. Samo to još ne čini šutnju; i životinja je za to sposobna, još više kamen. Šutnja je naprotiv ono što se događa, kad se čovjek, nakon što

je govorio, opet vraća sebi i biva tih. Ili kad on koji bi mogao govoriti ne govori. Samo onaj može šutjeti tko može govoriti. Da onaj koji bi govorom «izišao vani» ostane u nutarnjoj zadržanosti – tek to znači šutnju: svjesna, promišljena, u samoj sebi životno održavana tišina.

Oboje ide skupa. Pametno može govoriti samo onaj koji zna šutjeti; pravilno šutjeti može samo onaj koji zna govoriti, inače je nijem. Čovjek živi u tim objema tajnama; njihovo jedinstvo izražava njegovo biće. Dakle krepost znači biti gospodar šutnje; o toj kreposti želimo razmišljati.

Tko ne umije šutjeti, čini svojim životom isto kao netko koji bi želio samo izdisati zrak, ne udisati. Dosta je samo to zamisliti, da se odmah prestrašimo. Tko nikada ne šuti, njegovo se ljudstvo raspada. Kad govori – već smo to rekli – čovjekova unutaršnjost stupa u javu. Što mislim, osjećam, namjeravam, znam najprije ja; netom to pretvorim u riječ, to biva očito, stoji u prostoru između mene koji to izgovara i onoga koji sluša. Time dajem slušatelju udio u onome što imam u nutrini. Neki se sukobi rješavaju time da ih riječ iznese u javnost. Ali ima i doživljaja koji tu ne spadaju. Ako je netko učinio nešto velikodušno ili fino, on točno zna: Da on to izgovori, to bi se raspalo. Zato on to krije u šutnju i tamo to ima za samoga sebe. A ako se nekad u nekom teškom trenutku mora zapitati, ima li život smisla, onda se to pojavljuje i opravdava mu život.

Po razgovoru smo u zajedništvu. Ako dva čovjeka govore o nekoj stvari, njihova međusobna riječ ide tamo-amo: pitanje i odgovor, tvrdnja i prigovor idu uvijek naprijed do jasnoće, spuštaju se do dubine dok ne dođe trenutak kad upoznaju: To je tako! Sada imaju zajedništvo u toj istini: divan način da su zajedno.

Ali ima i trenutaka kad se ne želi zajedništvo; kad nije potrebna iznutra gledana istina drugoga. Recimo, netko ide u crkvu, jednu od građevina, u kojima Božja nazočnost može biti očita, i sjedne. On osjeća kako se stupovi oko njega uspinju, kako ga okružuje prostor, osjeća svete slike, pa u njemu vlada tišina. Čega on tada postaje svjestan, to ne spada u riječ. Kad bi on to pokušao kazati, to ne bi koristilo.

Govorom čovjek ulazi u događaj. To je situacija u kojoj se nešto mora odlučiti, pa se on pita: Mora li se dogoditi to ili ono drugo? Ako se on onda odluči i to izgovori: Ja tako mislim, tada počinje događaj. Jer riječ ima težinu; on mora jamčiti za to. To

je moć; pokret s uzroka i djelovanja stavljen je u gibanje, i on je sam time obuhvaćen. Ako ne želi ući u događaj, onda šuti i povlači se u suzdržanost.

Tako bi trebalo još nešto reći. Veoma važne stvari ljudskoga života odvijaju se između tih dvaju polova života. Većinom to nisu dva pola nego samo jedan – a time nije uopće nijedan «pol», od kojih svakom treba njegova oprečnost, da bude živ; većinom je taj govor ono jednostavno prevladavajuće jer čovjek ne može šutjeti, čak to i ne želi, jer ako ispravno šuti, vraća se samom sebi, a biti sam sa sobom, njemu je neizdržljivo. Tada on primjećuje čega se sve ogorčenoga, besmislenog, pokvarenog u njemu nalazi, pa bježi od sebe u razgovor.

Samo se u šutnji izvršava puna spoznaja. Pod tim se ne podrazumijeva uzimanje (nečega) na znanje. I ono je dobro i treba ga imati. Ono nekako utvrđuje: Taj tu čovjek je bolestan i ima bolove; onda se prema tome možemo ravnati; mogu se primijeniti sredstva, ili pozvati liječnik, pa će stvar biti u redu. Naprotiv volja za spoznajom pita: Što je to, ta bol? Što se po njoj događa u životu, ako je čovjek u nutrini prihvaća, proživljava – ili je odbija? A kako je kod toga čovjeka? Što proizvode bolovi u njegovu životu? To su pitanja koja nemaju odgovora, ukoliko se govori. Možda vanjski odgovor da; ali onaj nutarnji, pun razumijevanja, koji obuhvaća biće, zacijelo ne. Govorniku izmiče upravo ono o čemu se radi: onaj nutarnji stav prema tomu; pogled u taj život pred njim; uvid u način kako se odvija taj jednokratni život. U to se ja moram zamisliti; moram biti u tišini, to promišljeno razabrati u nutrini, uživjeti se u to. I onda, bude li trenutak povoljan, bit će mi jasno: u čovjeku koji boluje događa se to i to. Tek je to spoznaja, pojavljivanje istine. Tko ne zna šutjeti, neće to nikada spoznati.

A što vrijedi o toj spoznaji, vrijedi i za druženje s ljudima. Odnos s ljudima sastoji se dobrim dijelom u tome da jedan drugome sam od sebe iskazuje ljubaznost, pomoć, druženje sve do načina punog zajedništva. Ali može li netko od sebe dati nešto ako čak ne posjeduje samog sebe? Tko uvijek govori, on ne posjeduje sebe (nije svoj gospodar), jer on uvijek sklizne od samoga sebe, pa što on daje drugima, ako bi morao dati samog sebe, samo su riječi.

Ali napokon: samo u šutnji dospijevam pred Boga. To je tako istinito da je postalo načinom života: cijeli život izgraditi na šutnji. Ima redova koji to rade; smioni pothvat koji, ako je postavljen

na shodan način, vodi široko u mirno Božje kraljevstvo; naravno postaje i opasno, ako nema velikodušnosti i mudrosti. Ali ne pačajmo se u to, pa ostanimo kod naše svakidašnjice.

Početak svakog redovničkog života tvori svijest: Bog postoji! On nije samo osjećaj ili razmatrana ideja nego stvarnost. Stvarnija nego ja; ta prava, u samoj sebi opravdana vječna stvarnost, pa svaki ozbiljni redovnički život vodi k spoznaji: Bog postoji; a ja sam samo pred Njim i po Njemu. Bog ne samo da nije stvaran nego je "Netko", upravo On-sam. U ovim razmatranjima već je bilo govora o načinu, kako Pismo to izražava. Ono govori o njegovu licu: "Pokaži nam, Gospodine, svoje lice, i bit ćemo spašeni", kaže psalam.

Je li nam to iskustvo blisko? Znademo li za Božje lice? Znamo li što to znači ako Pismo kaže: Bog mi se obraća... On me gleda... On misli na me?... Tek tada možemo razumno i pravo govoriti: "Ti, Bože..." Jesmo li već nekad promišljali kako je divno da je Bogu uopće mogu reći "Ti"? Da je On za mene čak pravi Ti. Ti za mene? Tako bitno da se može reći molitelju: "Bog i tvoja duša, ništa drugo na svijetu". Kako je on onda zapitao: "Gospodine, a drugi?", dobio je odgovor: "Za svakoga vrijedi, Bog i on, i ništa drugo."

U tu se najintimniju unutarnjost – Bog i ja – ne dospijeva, ako se govori, nego samo ako se šuti. Kad se čovjek sabere, nutarnji se prostor otvara, pa se može objaviti sveta nazočnost.

To se stanje šutnje mora naučiti; nijedna krepost neće doletjeti čovjeku. Ima naklonosti (sredstava) za to; ljudima koji su okrenuti prema unutra za razliku od onoga koji je pretežno usmjeren prema vani. Ali sama ta naklonost to još ne čini. Ona pak čini čovjeka budnim (zamišljenim), pažljivim na procese u vlastitom biću, ozbiljnim, možda čak melankoličnim – a sve je to neodlučno, izloženo raspoloženjima i doživljajima trenutka, pa može u svako vrijeme izvana biti osujećeno i ometano. Zato se moramo potruditi. I boriti se protiv beskrajnog govorkanja i tutnjave koje idu svijetom – tako se boriti kao čovjek čije su grudi uske pa se bori za dobivanje zraka. U protivnom nešto će zakržljati u nama. Vanjska buka čini tek polovicu, a možda ni toliko, a tu polovicu treba svladati. Druga je polovica nutarnja: jurnjava misli, lutanje želja, nemir i tjeskoba duše, teret teškoće, zapreka tuposti – pa kako god to moglo izgledati ono što ispunja nutarnji svijet kao šljunak zatrpano vrelo.

Moramo to ozbiljno shvatiti. Za ispravno vođeni život spada i vježba: učenje šutnje. Ona počinje time da se stvarno zatvore usta kad god to zatraži povjerenje drugoga, dužnost poziva (profesije), uljudnost, poštivanje tuđeg života.

Ta vježba vodi dalje tome da se ponekad šuti i kad bi se moglo govoriti, osobito ako bi time trebalo postići učinak - upravo tada ne govoriti dobra je vježba da se dobije vlast nad blebetanjem (brbljanjem). Da se čovjek uopće zamući, kako bi nadvladao glagoljivost, taj život u brbljanju. Koliko suvišnoga reknemo tijekom dana; koliko gluposti! Moramo učiti da je šutnja lijepa; da to nije praznina nego pravi, puni život.

A onda i dalje od rečenoga treba naučiti onu nutarnju tišinu; mirno bavljenje ozbiljnim pitanjem, važnom obavezom, mišlju na nekog čovjeka do koga nam je stalo. Pri tom ćemo steći veliko iskustvo: da je nutarnji čovjekov svijet velik, da se sve dublje u nj prodire. Augustin nam je o tome rekao duboke stvari u svojim "Ispovijestima" (na pr. 10,8 i dalje).

Ali s dosad rečenim mi smo ostali tek na naravnom području; u onom što se upravo zove duševni život. A više se nudi čovjeku koji prihvaća tajnu milosti i preporoda. Propovijedanje apostola Pavla prožeto je tom porukom da se u čovjeku vjerniku budi novi sveti život. Da ga Krist, uskrsli i proslavljeni Gospodin, budi u njemu.

Tu nastaje usrdnost, dubina koja leži s onu stranu čisto naravnog. Jednako tako s onu stranu naravne dubine duše prema unutra, nalazi se kao ono "područje" gdje je Bog na prijestolju, i gdje to Njega traži "slava Bogu na visini" nad sve misli i osjećaje naravne uzvišenosti. Tu nam je unutarjnost poklonilo krštenje, pa sad kršćansko vježbanje mora to izdizati iz naravnog svijeta osjećanja i mišljenja..

Želimo se truditi za to stanje tišine (mira) da se naučimo biti ljudi. Simbol koji nas upozorava već se nalazi u našem svijetu: fonograf (govorni stroj). A zanimljiv kao rezultat znanosti i kao proizvod tehnike on odaje - u povezanosti s razumnim i drugim strojevima - i onu tajnu volju da oduzme čovjeku njegovo dostojanstvo. No čim on nauči stvarno šutjeti i stvarno govoriti, on se ne može oponašati, jer tada se u njemu otkriva prava Božja slika.

Što pruža taj stroj, nije čak ni govor niti isto tako neko mišljenje što se događa u drugim strojevima. U aparatu su mehanički izvršni oblici govora i misli stavljeni u pogon i stavljeni

na raspolaganje inženjeru podvorniku. Oni se graviraju za brzine kojih stvarno mišljenje nije podobno, i po tome su stvorene nove mogućnosti. Zavidljivo proizvodi znanosti i tehnike – ali kojeg li iskušenja da se stvarni čovjekov život shvati polazeći od stroja i u tome zaboravi njegova osobitost! Može nam pomoći za prisebnost (da dođemo sebi) ako zamislimo da stroj pak može “govoriti”, ali ne može šutjeti: on može tu samo mrtvo stajati. Po tom fantomu šutnje mi najednom osjećamo da je i njihov “govor” fantom (utvara). Samo čovjek može zbilja šutjeti, u šutnji živjeti.

Ponovo pokušajmo da polazeći od života čovjeka koji je prava Božja slika dobijemo pogled na iskonsku sliku. Kakva je ona: Imaju li čini govora i šutnje i za Njega neki smisao? Ima li nešto u Njemu po čemu bi oni mogli biti usporedba? To je zbilja tako, i to se izražava u dvama iskazima koje nam govori objava.

Prvi se nalazi u izvještaju kojim odzvanja čitava sveta poruka: Da je Bog jedini Bog i da pored Njega nema drugoga. Jedino je On Gospodin, Slobodan, ni o čemu ovisan. Onaj Beskonačni, Sve-Oživljujući, koji sve ima i jest.

Pred tim Prevelikim koji nadvisuje svaku sposobnost mišljenja i osjećanja zakazuju sve slike koje imaju u sebi nešto uzbudljivo, glasovito. Doduše psalmi govore o teofanijama (bogojavljenjima) koje se objavljuju pobožnim (molećim) gledateljima u oluji, sijevanju, tutnjavi i daju ljudima da osjete moć koja se zove Svemoć koja nadilazi svaku stvorenu silu. Ali jednom zauvijek sam je Bog rekao ono odlučno, kad je On gromovnika među prorocima, junačkog Iliju, nakon nadljudskih naprezanja njegove borbe protiv Ahaza i Izebele pozvao na sveto brdo Horeb i tom revnitelju objavio, tko je On. Tada je On zapovijedio: “Iziđi i stani u gori pred Gospodinom. Evo Gospodin upravo prolazi”. Pred Gospodinom je bio silan vihor, tako snažan da je drobio brda i lomio hridi, ali Gospodin nije bio u olujnom vihoru; poslije olujnog vihora bio je potres, ali Gospodin nije bio u potresu; a poslije potresa bio je oganj, ali Gospodin nije bio u ognju; poslije ognja šapat laganog i blagog lahora”, a Gospodin je bio u njemu (1 Kralj 19, 11-12). Ne u slikama katastrofalnih sila nego u slici blagog lahora objavljuje se On svom proroku. Tako smijemo dalje razmišljati: slika za Božji život bit će beskrajna tišina sveobuhvatne šutnje.

A Novi zavjet govori još o drugoj slici, i to na početku Ivanova evanđelja. Tu piše: “U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod

Boga – i Riječ bijaše (sam) Bog”. Na kraju proslova ta se misao opet uzimlje i saznaje tajanstveno produbljenje: “Boga nitko nikada nije vidio. Jedinorođenac – Bog, koji je u krilu Očevu, on ga je objavio” (1,18).

Ponovno zasvjetljuje nešto od Božje tajne. Govori nam se da zajedništvo postoji u Božjoj vrsnoći koja na trpi nikakvu poredbu; sučelice njegovoj čistoj jednostavnosti; u njegovoj uzvišenosti davanja i uzimanja. Slika za to je govor Riječi iz šutnje – ta se slika tada dalje određuje u rađanju Sina od Oca. “Riječ” je “Sin”, “Govor” je “Rađanje”... Neshvatljivo jedno i drugo.

Prva slika, slika šutnje i bezglasne (tihe) jednostavnosti, i druga slika rođenja koje govori i zajedništva u ljubavi – one uključuju tajnu Božjeg života i svetog Gospodstva. A koja je tajna i čovjek u kojemu se po Božjoj volji odražava Njegova Pra-Slava! I koje li obveze čuvati je u neoštećenoj čistoći!

S njemačkog preveo: *Karlo Bašić*